

הרב אליהו מנחם גויטיין

מוקדש לעיני אמו"ר
הרב מרדכי צבי גויטיין זצ"ל הכ"מ
תנצב"ה

דוד איש האלקים

הקדמה

לאור הפולמוס המתחדש בימים אלו בין ראשי הישיבות למורי התנ"ך במכללות כיצד ללמוד וללמד תנ"ך¹ כשבמרכז הויכוח הועמדה דמותו של דוד המלך ע"ה, רחש לבי דבר טוב עבור חברי המלמדים תנ"ך לאורם של חז"ל, להאיר אפס קצהו מדמותו ההירואית של דוד המלך כפי שהיא משתקפת בעשרות פרקי התנ"ך בספרים: שמואל, מלכים ודה"י ועוד². בצמוד לתורה שבע"פ כפי שתז"ל הורנו להביט על "האדם המעלה, ואיש האלקים" (עפ"י דה"א י"ז, יז ודבה"ב ח', יד). לנו, במבט שכלנו השטחי, אין את הכלים ולא את המשקפיים המתאימות "להביט בגובה עינינו" להכיר מעט מזער מהיקף גדולתו של האיש שזכה להיות הגלגל הרביעי במרכבה (עפ"י הזוהר ח"ב, קז). ועליו נשואות תפילותינו שלוש פעמים ביום: "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך" וגו'.

עליו לדעת שאם נשקיף מתוך מסגרות עינינו, קצרות הראות, על מעלתם של האבות ומעשיהם, נראה בהם רק את עצמנו. כי כל דבר וכל דמות מצטיירים בדמיונו כפי כוח ההשגה והדמיון שלנו, אין אנו מסוגלים להשיג דבר שלמעלה מהשגתנו, כי רואים אנו תמיד את צורת הדברים שהורגלנו לראותם מסביבנו. ואת אשר למעלה מאתנו אנו מצמצמים ומכווצים לגבולות השגתנו ובתחומי כוח הדמיון שלנו. כבר כתב הגאון רבי אייזיק שר זצ"ל³: "אנו חושבים את משאם ומתנם של האבות עם בני האדם כהשגתנו, ונדמה לנו שהעניינים ההם היו מעין צורת עינינו אנו. זו היא השקפת האדם, ולא השקפת התורה, זו דמות תחתונים ולא דמות עליונים, ואולם אם נרחיב את השקפתנו ונתבונן בכתובים מתוך האסקפלריה של חז"ל - המאירים עינינו להשקפה מאירה ורוחב ההכרה, בכל גדלות האדם ומעלת האבות, נראה בני מרום. אישים בגדר מלאכים - מלאכים הנקראים אישים", עכ"ל.

1. ראה בנושא זה מאמר דידקטי מקיף בספרי "דמויות בתנ"ך לאורם של חז"ל" ח"ב, עמ' 234.

2. שמו של דוד מוזכר בתנ"ך למעלה מאלף פעמים! ומוקדשים לו יותר פרקים מכל דמות אחרת בתנ"ך.

3. במאמרו: "עומק ההבנה בתנ"ך".

לחז"ל היו את המפתחות והכלים כיצד להביט ולהתמודד עם דמות תנ"כית. הם ידעו לדרוש ולבחון בתורה שבע"פ את מעשיהם הנהגותיהם ודרכם של אישי התנ"ך לשבט או לחסד. לכן עלינו לצעוד בזהירות ובכבוד הראוי בשבילים שהם סללו לנו.

ע"כ קודם שניגש אל הקודש עלינו להשתחרר מהמשוואה שפשטה גם בקרבנו בין אישיותו-דמותו של דוד המלך למעשה בת-שבע. התנ"ך מספר לנו לפני מעשה זה, בלמעלה מעשרים פרקים! על הנהגתו, מעשיו ובחירתו ע"י ההשגחה העליונה להקים את שושלת מלכות בית דוד. כאשר נתעמק בכתובים אלו ובדברי חז"ל הנלווים אליהם הרי שהתמונה שנקבל על דמותו הנעלה של דוד המלך, תשפוך אור שונה לחלוטין ממשוואה זו. ותסיר באחת את רוב "הקושיות והספקות המלאכותיות" שמנסים "פרשני זמננו" להצמיד לדוד.

כשם שלאויב המיוסר סרו באחת כל קושיותיו הקשות על סבלו הלא מובן לו, כאשר זכה בסופו של דבר להתגלות ה'. הרי שעצם התגלות השכינה אליו גרמה למהפך מחשבתי אצלו, כאשר כל סולם הערכים שלו השתנה ולכן אמר: "על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר" (איוב מ"ב, ו) ופירש המלבי"ם על אתר כי קרבתו לאלקים הביאתו למסקנה שמאס בחיי הגוף וניחם על הגוף הגשמי שהוא עפר ואפר. כי החיים הגשמיים נחשבים כאין מול הנעימות של חיים רוחניים (שהיא העידון האמיתי שאליו יזכו נפשות הצדיקים), וממילא אין עתה שום שאלה וקושיא מצדיק ורע לו רשע וטוב לו.

בישיבות נהוג לומר: אם מבינים היטב את הקושיא יודעים כבר חצי תרוץ, לכן אקדים ואומר: כי התנ"ך לא מסתיר מעינינו דבר, מעשה יוסף הצדיק ואשת פוטיפר, יהודה ותמר וכמובן מעשה דוד ובת-שבע נכתבו הכל בצורה גלויה ומפורטת. אין זאת אומרת שהדברים יכולים להתפרש על ידינו כפשוטם של כתובים, עלינו להלך בזהירות בשבילי הפרשנים ומדרשי חז"ל ולאחר שנכיר ולו במעט את היקף גדולת אישיותו של דוד המלך, הרי שכל התייחסותנו לפרשת בת-שבע תקבל מימד אחר והשקפה אחרת ממה שלמדנו במושכל ראשון ולימוד ראשוני מפשוטם של הכתובים.

א. לידתו ומשיחתו של דוד בקרב אחיו

על לידתו של דוד אין התנ"ך מספר לנו. אולם המדרש⁴ מתאר לנו סיפור מופלא על רצונו של ישי אבי דוד להוליד בן ללא כל חשש של פגם משפחה אשר באה מרות המואביה. ובאותם ימים לא התבררה עדיין ההלכה: "לא יבוא עמוני

4. ילקוט המכירי על תהלים קיח. ובכתבי האר"י ז"ל.

ומואבי בקהל ה" - עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית וכו' (עיין ביבמות דף עו, ע"ב) כפי שנראה להלן כאשר דואג האדומי ערער על מוצאו של דוד מרות המואביה⁵.

ישי שהיה ראש לסנהדרין, יצא ונכנס באוכלוסא והיה אחד מארבעה צדיקים שמתו בעטיו של נחש, (ברכות נח, ע"א ושבת נח, ע"ב).

לכן רצה שלפחות אחד מבניו יהיה כשר ללא פקפוק לבוא בקהל. הוא ייחד לעצמו שפחה וחשב לשחררה אח"כ, כך שלילד יהיה מותר להנשא לבת ישראל, אמר ישי לשפחה: בתי תקני עצמך כדי שתכנסי אלי בגט שחרור, אותה שפחה לא הבינה את כוונת ישי והשיחה את כל העניין לאשת ישי ונתנה לה עצה להכנס במקומה, וכך עשתה אשת ישי למרות שזה כמה שנים שפירש ישי ממנה, (מעין מסירת הסימנים ע"י רחל ללאה). ואז נתעברה, וכשנולד דוד ביקשו בניה להורגה ואת דוד, כי חשדו בה שהרתה מזר, אמר להם ישי אביהם - שלא יהרגו והוולד יהא משועבד ובזוי ויהיה רועה צאן.

ואכן כשגדל דוד לא היה אוכל עמהם, והיה נמאס ובזוי ונתנוהו בצאן. והחסידה, נצבת בת עדאל, אם דוד לא גילתה מעשה השפחה כדי לא לבייש את בעלה, וגם לא את השפחה שגילתה לה בלא רשות - סוד אדוניה.

אם נשאל מדוע נתנוהו אביו ואחיו בצאן? כדי שיבוא הארי ושאר חיות רעות ויהרגוהו. אכן, מקום מרעה הצאן של דוד היה מקום סכנה, בו התהלכו דובים ואריות ואולם במקום שהבשורה על טריפת דוד תגיעם הרי שדוד הוא זה שהכה אותם והרגם. "גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך". (שמו"א י"ז, ל). דוד אף לא היה אוכל עמהם, וכמו מנודה ישב בפינת הבית ושם אכל את סעודותיו, ומעיד דוד על עצמו: "מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי" (תהלים ס"ט, ט).

וכתב ע"כ הרב לייב פרידמן זצ"ל⁶: כי בביתו היה דוד שפל ובזוי ומורחק, אבל אצל הקב"ה היה אהוב חביב ונחמד, אז נתרפק על ה' ודבק בתורה הקדושה, ומרוב דבקותו הדיר שינה מעיניו ועסק בתורה בשקידה עצומה ומעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה (ברכות ג, ע"ב). עד אז היה מתנמנם כסוס ומכאן ואילך היה מתגבר כארי, עד שהיה מעיר את השחר בשירות ותשבחות. על מידת גדולתו והשגתו העצומה בתורה נוכל ללמוד מהמדרש⁷ על הפסוק: "וילך הוא ושמואל וישבו בניות" - שהיו יושבין ועוסקין בהלכות בית הבחירה ואותו הלילה שברח דוד משאול למד מפי שמואל מה שתלמיד ותיק אינו לומד במאה

5. לכן גם חיבר שמואל הנביא את מגילת רות שהיא מגילת היוחסין של דוד, והדבר קיבל ביטוי בפסוק מתהלים קי"ט, קסא. "שרים רדפוני חנם" - זהו דואג, "ומדברך פחד לבי" = דבר התורה האוסר על מואבי לבוא בקהל ה'. או אז בא שמואל הנביא וחדש בתורה שבע"פ שהנשים הותרו לבוא בקהל. אמר: "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב".

6. במאמרו על דוד: "ה' לא גבה לבי" נדפס ב"נאמן", אלול תשכ"ב.

7. מדרש שמואל על הפסוק בשמו"א י"ט, יט. וראה בגמ' זבחים דף נד, ע"ב.

שנה! כך ישב דוד והתבודד בעבודת ה' במשך עשרים ושמונה שנה. כשמנגד "זוכה" הוא לעלבונות וכלימות: "כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלימה פני... כי קנאת ביתך אכלתני וחרפות חורפך נפלו עלי... ואני תפלתי לך ה'". (תהלים ס"ט, ח-י).

אולם הוא לא השיב להם כמידתם. לא הקפיד ולא נשא טינה בליבו על מישהו: "ישב בדד וידום כי נטל עליו" (איכה ג', כה). ואמנם מידה זו הקנתה לו את המלכות, שכן אחיו הבכור אליאב שהיה הגון וראוי למלכות בשל הקפדה קלה שהקפיד על דוד, נפסל ונמאס. על כרחך שדוד, אף הקפדה אחת לא הייתה לו! וכשם שנראה להלן את הבלגותו ושתיקתו לנוכח קללתו הנמרצת של שמעי בן גרא כלפיו. כך התנהג כל ימיו: "כי ה' אמר לו קלל" ואין לי מה להקפיד.

עתה נבין גם מדוע לא נמצא דוד בין אחיו שנקראו אל הזבח ע"י שמואל הנביא אשר הגיע במיוחד לשם כך לבית לחם, שכן הוא היה "הבן החרגי" במשפחה. האב והבנים העדיפו שלא ידע כלל על קיומו. אולם שמואל הנביא שאלם: "התמו הנערים?" ועמד על כך שלא להתחיל להסב אל הזבח עד בואו של האח הקטן "מאחר הצאן". כשהגיע דוד התבונן בו הנביא: "והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי".

שמואל הנביא שעמד עתה להשלים את נבואתה של אמו חנה: להקים את המלכות הנצחית בישראל. (כאשר פתחה וסיימה את שירת הודאתה לה' בעת הולדת שמואל: "רמה קרני בה' וירם קרן משיחו" - שמו"א פרק ב') חשש ממראהו "האדמוני" של דוד שמא יהא שופך דמים, ע"כ "הרגיעו" הקב"ה בהודיעו לו כי כל מעשיו של דוד יהיו עם "יפה עינים" דהיינו ע"פ הסנהדרין שהם נקראים "עיני העדה" (ראה בראשית רבה ס"ג). "ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה, ויקם שמואל וילך הרמתה" (שמו"א ט"ז, יג). תרגום יונתן הסביר מה היא רוח ה' שבפסוק = רוח נבואה וגבורה מאת ה'. והוסיף הרד"ק (שם): "וזאת רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוה"ק נולדה בו מהיום ההוא ומעלה. ואמר השירים - והמזמורים ברוה"ק שנולדה בו. כי בכלל רוח ה' רוה"ק ורוח גבורה".

ברם, בעת מעמד מרומם ומרגש זה הייתה למשפחה הפתעה רבתי בהתגלות האח המוזר והדחוי - הנבחר מכולם. תחילה חששו ששמואל הנביא בא לפרסם ולגלות כלונס החבוי, והנה דווקא בו בחר ה' ע"י נביאו. נראה שקל בכיה החרושי של האם - נצבת בת עדאל על עשרים ושמונה שנות שתיקה, נוכח הבושות שהיו מנת חלקה ושל בנה דוד, כל אלו הגיעו באחת לקיצן. נפתרה התעלומה ופוענח סודה הגדול.

הנביא גילה: שדוד אינו בן פסול ח"ו אלא קדוש לאב קדוש שנולד בכל מיני קדושה וטהרה. כלפי האחים אמרה האם: "אבן מאסו הבונים" ("הבונים" -

כתיב). אי בן שמאסו אותו אחיו הייתה לראש פינה. ובניה כמתנצלים ענו לה: "מאת ה' היתה זאת היא נפלאות (מכוסה) בעינינו". וענו כולם: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". (יילקוט המכירי, שם).

אין ספק שבית ישי היה נסער וכמרקחה אחרי שובו של הנביא שמואל אל ביתו אשר ברמה. ודוד שב אל צאנו, מקלו ותרמילו כבימים ימימה כאילו דבר לא השתנה אצלו. ברם, מעבר לידיעת הבורא מי הוא הראוי ביותר לתפקיד הרם של המלך⁸. היה כאן גם גילוי מפורש של הקב"ה לשמואל הנביא: "כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב" (שמו"א ט"ז, ז). ומוסיף לנו המדרש (בילק"ש לשמות קסט, ג): "ומשה היה רועה כתיב: ה' צדיק יבחן אמר ר"י במה בוחן את הצדיקים? במרעה". דוד נבחן במרעה שנא' "ויקחני ה' מאחרי הצאן" (תהלים ע"ח). אף משה נבחן במרעה שנא' ומשה היה רועה, "וינהג את הצאן אחר המדבר" להרחיק מן הגזל - ומסביר המדרש⁹ כי שני המנהיגים הללו: משה ודוד גילו רגישות מיוחדת בהתנהגותם עם צאנם הרך, אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות את הצאן איש לפי כוחו יבוא וירעה בעמי שנא': מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו.

ומצינו עוד מקבילות בין משה ראש לנביאים לדוד ראש למלכים במדרש שוח"ט¹⁰: "אתה מוצא כל מה שעשה משה עשה דוד. משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד גלויות. משה עשה מלחמות בסיחון ועוג ודוד עשה מלחמות עם כל סביביו. משה מלך על ישראל ויהודה שנא' ויהי בישורון מלך (דברים ל"ג, ה) ודוד מלך על ישראל ויהודה, משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנא': בהצותו את ארם נהרים וגו' (תהלים ס'), (ב) משה נתן חמשה חומשי תורה לישראל... ודוד נתן חמישה ספרים (בתהלים). משה ברך את ישראל באשריך וגו' (דברים לג, כט) ודוד ברך את ישראל באשרי שבתהלים".

ואפשר להוסיף למדרש זה את דברי הכתובים שצינו את מעלתו הנשגבה של משה: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר פני האדמה"¹¹. וכנגדו נא' על דוד 8. כפי שביאר האברבנאל על הפסוק בשמו"א י', כא. כי בחירת המלך ע"י ה' הנה מגי טעמים: א. שלא יפלו ביניהם קטטות ומריבות מי יתנשא למלוך; ב. המלך חייב להיות בעל מידות מושלמות ורק הקב"ה שהוא בוחן כליות ולב יודע מי המתאים ביותר לתפקיד. ג. אם יהיה נבחר ע"י העם יהיה כפוף ונכנע לאלו שבחרוהו. 9. מדרש רבה ב"ר ב. ובלשון הגמ' ביומא דף פז, ע"ב מובא כי שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל: משה ודוד. 10. לתהלים א', ובמד"ר לבראשית נ"ט, ח. הובא: דוד רוען של ישראל ומי הוא רועה של דוד? הקב"ה. 11. במדבר י"ב, ג. ועל דוד נא' בשמו"א י"ז, יד. "ודוד הוא הקטן" ודרשה ע"י הגמ' במגילה דף י"א, ע"א "הוא בקטנותו מתחילתו ועד סופו. כשם שבקטנותו, כך במלכותו, הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה. כמו כן שניהם זכו לכינוי החיבה: "עבדי" - "יעבד ה'".

בתהלים (פרק קל"א): "לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני" ופירש מדרש שוח"ט על פסוק זה: "לא גבה לבי = בשעה שמשחני שמואל. ולא רמו עיני = בשעה שהרגתי את גלית. ולא הלכתי בגדולות = בשעה שהעליתי את הארון (כשביטל כבודו מפני כבוד ה'), כפי שגם הוכיח את אשתו מיכל בשובו לביתו) ובנפלאות ממני = בשעה שהחזירוני למלכותי".

ב. בין המשיחה - למלוכה

כבר עמדנו בפרק הקודם, שמשיחתו של דוד ע"י שמואל הנביא למלך נעשתה אמנם בצנעה ובמסגרת המשפחתית המצומצמת שבבית לחם, הרי שהדבר לא גרם לשום שינוי בסדר יומו של דוד, ואולם בפועל חז"ל למדו כי אין שני מלכים יכולים לשמש בכתר אחד בו זמנית, כך שלמרות שנוזר המלכות נשאר על ראש שאול הרי שרוח ה' סרה מעמו ובעתתו רוח רעה מאת ה' (שמו"א ט"ז, יד). במלים אחרות: תיפקודו של המלך שאול נפגם ומעתה ואילך הוא יזדקק לשרותיו של מנגן (דוד) אשר ירגיע את רוחו וישלים את החסר למלך ברוחו, ובו זמנית ילמד גם טכסיסי וגנוני מלכות - בבית המלך¹².

בתקופה קשה זו למלך שאול ועם ישראל אשר ניתן לכנותה: "ימים אשר אין חפץ בהם" (עפ"י קהלת י"ב, ב) דוד אינו דוחק את השעה, כשדורך כוכבו והוא הופך להיות הגיבור הלאומי של עם ישראל, בנצחו את גלית הפלישתי במקומו של המלך שאול. הוא מקבל את מרותו של המלך שאול ורואה עצמו כעבדו, למרות שהלה הפך להיות מאוהב לאויב ורדפו עד חרמה, דוד ידע לכבוש את רגשותיו ולשלוט ביצרו ("איזהו גיבור? הכובש את יצרו שנאי" טוב אך אפים מגבור, ומושל ברוחו מלכד עיר". משלי ט"ז, לב; פרקי אבות ד', מא). ומי שהוא מולך על יצרו ומושל ברוחו הרי שראוי הוא גם למלוך על ישראל. (מלבי"ם שמו"א כ"ד). אכן, מידת חסידותו וויתורנותו של דוד לכל אלו שהרעו והציקו לו הביאו גם להודאתו הפומבית של שאול כי דוד הוא זה שימלוך אחריו על ישראל כפי שנראה להלן. עתה נתבונן בהגעתו של דוד אל שאול - עלייתו המסחררת עד להיותו "המנצח" לפני המלך שאול בפי אחד מהנערים (דואג):

"יודע נגן - עונה על הדרישה: איש מיטיב לנגן, בעל כשרון מוזיקאלי (שמו"א ט"ז, יז-יח = אברבנאל).

גבור חיל - בעל כוח פיזי וגבורה, דבר שלא כ"כ מצוי בקרב המשוררים.

12. גם כאן ישנה השוואה עם משה רבינו ע"ה אשר גדל בבית פרעה, ועשה את הסטז' למנהיגות ישראל העתידית בבית המלכות של מצרים.

איש מלחמה - בקי בתחבולות מלחמה גם תכונה זו הפוכה מבעלי כשרון הנגינה.

ובנו דבר - תכונה לא מקובלת אצל המשוררים... הנשלמים בכוח המדמה וחסרי ההשכל האמיתי.

איש תאר - אף זו מעלה שבד"כ אינה מצויה בין אנשי המלחמה ולא אצל המשוררים.

זה עמו" - ירא אלקים וסר מרע וה' מצליח בידו וכן שהלכה כמותו בכל מקום (ראה מקבילות בישעיה י"א, א-ב).

אין פלא שאדם בעל תכונות מושלמות כאלו, נתקבל באהבה מרובה אצל שאול וזכה גם מיידית להיות נושא כליו, אלא שבמקביל הדבר עורר גם את קנאתו של שאול באיש מושלם זה, ומרגע זה ואילך הקנאה תלך ותגבר לכדי עוינות ויריבות בלתי ניתנים לגישור, בשל מצב רוחו הקשה של המלך שאול¹³. הגמ' בסנהדרין (דף צג, ע"ב) פותחת לנו אשנב לנבכי נפשו של שאול המלך. באותה פרשה שדוד הוצג כמועמד בפניו ועל כל תכונה שמנו בו אמר: "הונתו בני כמוהו...", ואולם הקביעה האחרונה כי "כי עמו - ושהלכה כמותו בכל מקום" - מילתא דבדידיה נמי לא הוה (שכן רוח ה' סרה מעם שאול). חלש דעתיה ואקיניא ביה. דבשאל כתיב: 'ובכל אשר יפנה ירשיע' (שמו"א י"ד, מז). ופירש הרד"ק: "יחריד ויבלבל" ובדוד כתיב: [ובכל אשר יפנה יצליח] "לכל דרכיו משכיל וה' עמו" וגו'. זהו א"כ הסימן הראשון שניתן לשאול מי הוא הרע הטוב ממנו. ועוד נכחו לשאול גילויים וסימנים רבים כפי שנפרטם להלן:

הסימן השני היה לפני יציאתו של דוד להלחם בגלית הפלשתי. באותה עת הלבישו שאול את מדיו ונתן קובע נחשת על ראשו וילבש אותו שריון (שמו"א י"ז, לח) דרשו על כך חז"ל (מד"ר ויקרא כ"ו, ט ורש"י הביאו שם בפסוק) כי שאול היה גבוה משכמו ומעלה מכל העם ובכ"ז כיוון שהלבישו (שאול) בגדיו וראה שעשויין ומתאימים לו לדוד, מיד הכניס בו עיה"ר. וכשהרגיש דוד בדבר הסירים מעליו, ואמר: "לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי" וגו'. ואולי היה כאן גם רמז לשאול לראות בקיום דברי שמואל אליו: מי שיקרע את המעיל מעליך הוא יהא "רעך הטוב ממך". (ראה ברות רבה ז', יב וכן הובא ברד"ק לשמו"א ט"ו, כז).

הסימן השלישי היה, קולן של הנשים אחרי הנצחון הגדול של ישראל על

13. בשיהשיר ח' הובא: בה"ד 'כי עזה כמות אהבה, קשה כשאול קנאה - אהבה שאהב יהונתן לדוד וקנאה שקינא שאול לדוד, עיי"ש. כמו כן לא נכנס כאן לדעות השונות בין הראשונים לאחרונים החלוקים בשאלה: מדוע לא ויתר שאול על המלכות לטובתו של דוד, אולי יסורי נפש אלו של שאול היו גם כפרה על חטאו במלחמת עמלק "ויחמול שאול והעם..."

פלישתים: "הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו"¹⁴. וכתב על כך הרלב"ג: "כאילו התנבאו הנשים על מעלת דוד שהיה למעלה ממעלת שאול". והוסיף אברבנאל כי "שאל לקח סימן מדברי הנשים שתגדל מעלת דוד על מעלתו והוא: אות מלכות, וחשב בליבו אולי זה הוא שאמר לו שמואל: 'ונתנה לרעך הטוב ממך'".

הסימן הרביעי התגלה בנסיבות הבאות: שלוש פעמים הטיל שאול את חניתו על דוד באומרו: "אכה בדוד ובקיר ויסוב – ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר" (שמו"א י"ח, יא ופרק י"ט, י) "וירא שאול מלפני דוד כי היה ה' עמו ומעם שאול סר. ויסירהו שאול מעמו וישימהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם" (שם פס' יב). דהיינו שאול המלך שהיה מיומן (תרתי משמע). ביותר, החטיא את דוד "מטווח אפס". הדבר הביאו למסקנה כי אינו יכול יותר לדור עמו בכפיפה אחת. ואולם דוד כבר הספיק לברוח מפניו ולא להיות יותר מטרה של שאול.

הסימן החמישי התבטא בכך, שבנו ובתו של שאול – יהונתן ומיכל, שאמורים היו להיות נאמנים לאביהם, אהבו את דוד, כרתו עמו ברית אהבה נצחית, ומילטו את דוד מפני שאול אביהם. מבנו יהונתן, ניסה שאול בתחילה להסתיר את כוונותיו ומזימותיו כלפי דוד, ביודעו על הקשר ההדוק שביניהם. אולם בבנותיו¹⁵ התעמר בתקוה שתהיינה לו למוקש וברצות דוד "להתחתן במלך" יפול ביד פלישתים... ומשנכשל שאול בכך הוסיף לירא מפני דוד "ויהי שאול אויב את דוד כל הימים...".

הסימן השישי התגלה במערה. פעמיים נודמן שאול ביד דוד: "במערה" – בעין גדי, וב"מעגל" – בגבעת החכילה (שמו"א כ"ד, כו), אך דוד אינו הורגו, שכן לא הייתה לו כל כוונה לפגוע במשיח ה'. ליבו היה טהור מכל מזימה של מרד במלכות. הוא משתחוה לפני שאול וקורא לו: "אדוני המלך ואבי". ואם על מעשה המערה ניתן לומר שהיה בו מן ההפתעה לדוד, שכן לא עלה בדעתו שעלול שאול להכנס לתוכה... אולם בפעם השנייה "במעגל", הפגישה בין דוד לשאול הייתה מתוכננת ויזומה ע"י דוד. כמו כן המצב והיחסים בין השניים השתנו אף הם לרעה. אם בפעם הראשונה היה עוד דוד חתן המלך, הרי שבינתיים הפקיע

14. שמו"א י"ח, ז והוא בספר "יערות דבש" להר"י איבשיץ ח"א דרשה ה'. כי "אלפים" הוא מצד ההנהגה הטבעית ואילו "רבבות" הוא מפאת העזר האלקי (ראה בתהלים צ"א. "יפול מצדך אלף ורבבה מימיןך") לכן קינא שאול בדוד, שלו נתנו את **הרבבות** שהיא דרגה רוחנית למעלה מהטבע והמזלות ולו יאתה המלוכה. וכן בברכת יעקב לאפרים ומנשה (בראשית מ"ח, יט) "וזרעו יהיה מלא הגוים" – הכוונה ליהושע שהעמיד את החמה – (ועצר את כל מהלך גרמי השמים, שהוא מעל לטבע). ובברכת משה לשבטים אלו בפרי' "זאת הברכה": "והם **רבבות** אפרים והם אלפי מנשה..." (עיי"ש גם ברש"י).

15. תחילה חשב לרתום למזימותיו את בתו הגדולה מירב. ומשזו ניתנה לעדריאל המחולתי הסבו את תשומת לבו לכך שבתו הצעירה – מיכל אוהבת את דוד (שמו"א י"ח, יט-כא, כח).

שאל את קידושיה של מיכל לדוד ונתנה לפלטי בן ליש. ובכך גרם לנתק וקרע גלוי ביניהם.

כאן גם נדמה היה לכל כי משמים הסגירו את הרודף - שאול ביד הנרדף, שמחובתנו עתה להפסיק את מעגל הרדיפות "והחרב המתהפכת" מעל ראשו. יתירה מזו, בעוד שבמערה נתבקש דוד לעשות את המעשה בעצמו, הרי שכאן מציע אבישי את "שרותיו הטובים". באומרו לדוד: "סגר אלקים היום את איבך בידך, ועתה אכנו נא בחנית וגו'. ואעפ"כ סירב דוד להצעה זו ונשאר נאמן לדברתו - שבועתו לשאול כי לא יפגע בו ובזרעו לרעה. (שמו"א כ"ד, כא-כב).

מנינו בזאת שישה סימנים וגילויים ש"העידו" לשאול מי יהא יורשו בתפקיד המלך, והוא - דוד, הוא "לא דחק את השעה" (ואף דחה בתוקף את הצעתו של אבישי) שכן העדיף כי הכל יתנהל עפ"י ההשגחה העליונה. התנהגות אצילית ויוצאת דופן זו, הביאה להודעתו הפומבית של שאול: "צדיק אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה... וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה... ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל". ובהמשך: "ברוך אתה בני דוד גם עשה תעשה וגם יכול תוכלו"¹⁶.

דוד נשאר נאמן לשבועתו לשאול למרות שהלה לא מילא את חלקו בכך שהמשיך לרדפו, עד שנאלץ דוד לברוח לארץ אויב - פלשת ("כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'" וגו' שמו"א כ"ו, יט) מפני שאול, בהמשך הוא הורג את הנער העמלקי שהעיד ע"ע כי מותת את המלך שאול. הוא מקונן את הקינה המרגשת ביותר בתנ"ך על שאול, יהונתן ועם ה'. אח"כ יהרוג דוד את רכב ובענה רוצחיו של איש בשת המכונה בפיו: "איש צדיקו" (שמו"ב ד', יא). את יואב, שהרג את אבנר שר צבא שאול, הוא מקלל בדברים קשים ביותר, ומפיבשות בן יהונתן זוכה להיות מאוכלי שולחן המלך כל ימיו.

כל זאת עשה דוד בניגוד גמור לנוהג באותם ימים, כאשר קם מלך חדש היה מסלק את כל יריביו אנשי השלטון הקודם, ובפרט כאשר אלו היו רודפיו עד חרמה, הרי שהוא גמלם חסד של אמת¹⁷. ולא מדד להם כמידתם¹⁸. הנהגה

16. שמו"א כד, יח-יט, כ"ו, כה. המדרש בילקו"ש הובא גם ברד"ק מצייין כי שאול נזכר גם בסימן שמסר לו שמואל הנביא מי שיקרע את מעילך הוא זה שיטול מלכותך.

17. גם את אנשי יבש גלעד, בני משפחת שאול, הוא מעודד על שהביאו את גופות שאול ובניו לקבר ישראל תוך סיכון רב. ואף מציע להם את עזרתו וחסותו למרות היותם יריביו - גם כאשר נאלץ בסוף ימיו למסור מצאצאי שאול לגבעונים עשה זאת בחוסר ברירה ועפ"י הדיבור. "שהארון היה קולטו". ירושלמי פ"ו, כג. ובבלי יבמות עט, ע"א שביקש דוד רחמים על מפיבשות... כמו כן מצינו אצל אבימלך בן גדעון שהרג את כל אחיו כשעלה לשלטון, וכן נהגו במלכות בית ישראל להשמיד ללא רחם את כל בני בית המלוכה שקדם להם.

18. תופעה דומה מצינו אצל יוסף הצדיק ואחיו שגמלם טובה על כל רעתם. המדרש מצייין כי לכן היה יוסף היחיד בין השבטים שמסוגל להשתיק את טענות עשו. כאשר גמל לאחיו הפך ממעשיהם עמו, ולכן הוא "הלהבה" כנגד עשיו - הקש.

אצילית זו של לפנים משורת הדין מצדו של דוד, הגדילה את הערצת ואהבת כל ישראל אליו, בראותם בו אדם מורם מעם המסוגל לאחד את כל שכבות הציבור והשבטים לעם אחד! ע"י ראייתו הרחבה והכוללת שהייתה מעל לשיקולים אישיים - אינטרסנטיים.¹⁹

מקרה נוסף המעיד על תכונתו זו, מצינו בפרשת נבל הכרמלי. שם אומנם הייתה לדוד שותפה פעילה והיא: אביגיל²⁰ שהפכה לאחר מכן להיות אשת דוד, לא לפני שקיבלה את ברכתו: "ברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום מבוא בדמים והושיע ידי לי" (שם). למרות טענתה החזקה של אביגיל כי עדיין שאול קיים ולא יצא טבעד בעולם (וממילא אין לדוד להשתמש בסמכות של מלך). יצר הנקמה חנו רגש חזק ביותר! בפרט אצל אדם המרגיש שיש לאל ידו לגמול למי שחטא כנגדו כגמולו. לא כן דוד השולט ברגשותיו וביצרו שליטה מלאה! וזוכה ע"י כך באשה גדולה זו שהיתה "טובת שכל ויפת תאר"²¹.

נתקיימה בדוד בקשתו של דוד מה: "שמרה נפשי כי חסיד אני"²², שכן כל יריביו נענשים משמים וידו לא הייתה בהם (כדבריו בשמו"א כ"ד, יג: "מרשעים יצא רשע וידי לא תהיה בך"). הוא נהג עם רודפיו לפנים משורת הדין והיה נאמן ללא סייג לבעלי בריתו ושבועתו. הוא החמיר עם עצמו ונקפו ליבו כאשר כרת את כנף מעילו של שאול "ויוך לב דוד אותו"²³.

הוא הודה בכשלונותיו וידע ליטול על עצמו את האחריות למעשיו (אף אם נעשו ע"י בעקיפין). כאשר הגיע אליו אביתר, השריד היחיד שנשאר מנוב עיר הכהנים אומר לו דוד: "אנוכי סבתי בכל נפש בית אביך, שבה אתי... כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשיך כי משמרת אתה עמדי" (שמו"א כ"ב, כב-כג).

אף כשהעלה את ארון ה' מבית אבינדב אשר בגבעה ירושלימה, כאשר הוכה

19. כאשר מגיע אבנר אל דוד חברונה כדי להשלים עמו ולהעביר אליו את כל שאר השבטים, דוד מקבלו בשמחה ועורך לכבודו משתה. אין ספק כי גם כאן גברה מידת הסלחנות והוותרנות של דוד כלפי אבנר על כל מה שהלה עולל לו. הכריעו אצלו השיקולים הממלכתיים וראייתו הרחבה של מלך הרואה את טובת הכלל ולא את עניניו הפרטיים. בניגוד לגישתם הריאלית והמציאותית של אחייניו שרי הצבא: יואב ואבישי.

20. ראה במגילה דף יד, ע"א שהייתה אחת משבע הנביאות, ובשמו"א כ"ה ל"א. ציינה אביגיל בדבריה: "ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול... ולשפך דם חנם" וגו'. דהיינו כאשר ציווה ה' על דוד להיות נגיד על עם ישראל לא ראוי שתהא פרשת הריגת נבל הכרמלי כתם על עברו.

21. שם פסוק ג ומובא במדרש שוח"ט נג. ובילק"ש זה שאמר הכתוב: "מצא אשה מצא טוב..." אביגיל הייתה "טובת שכל" ודוד נקרא: "טוב רואי" אמר הקב"ה: תבוא "טובה" ותהיה ל"טובה". וממנה נולד לדוד בנו כלאב הצדיק שהיה ת"ח מופלג והיה מכלים פני מפיבושת בהלכה. ועליו אמר שלמה: "אם חכם בני ישמח לבי גם אני" וגו'.

22. תהלים פ"ו, ב. ודרשו חז"ל בברכות דף נו, ע"ב שהרואה את דוד בחלום יצפה לחסידות.

23. שמו"א כ"ד, ה ות"י ציין כי חש דוד בליביה - דהיינו זכר הכתוב מחסידותו ויושר לבבו שגם דבר קטן כזה של כריתת כנף מעילו - נתחרט על מה שעשה.

עזה על השל - ששכח ההלכה שהארון נושא את נושאו... "יוחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזה" וגוי (שמו"ב ו', ח). וכתב בעל ה"מצודות": "כי על עצמו חרה".

לאחר מפקד העם בשעה שנשלח המלאך להשחית את ירושלים אמר דוד אל ה': "הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידיך בי ובבית אבי" (שמו"ב כ"ה, יז). תכונה זו של לקיחת האחריות ע"י דוד מהווה דוגמא קלאסית של מנהיגות - מלכותית. דבר שלא תמיד נמצא אצל קודמו בתפקיד - שאול המלך. חז"ל במסכת עירובין²⁴ הגדירו הבדל מהותי זה בין שני המלכים במילים אלו: "שאול לא גלי מסכתא (ופירש"י: לא כיס זוכה לכורות כסלכס). ודוד דגלי מסכתא כתיב ביה: יראיך יראוני וישמחו". (ופירש"י: שכיב יגע בתורה ומלמדו לאחרים וכיו שמועותיו מכוונות לאיסור וכיתר). והיה שואל את דעת רבו מפיבושת אם דן יפה אם לא. וביארו המפרשים כי הלכה נקבעה כמותו כשם שנקבעה הלכה לדורות כבית הלל, שהיו שונים ומבררים את דברי בית שמאי לפני דבריהם.

ג. דוד במלכותו

לאחר מות שאול ובניו עולה דוד חברונה. לא לפני ששאל בה' אנא יפנה: "ויאמר ה' אליו עלה... חברונה" (שמו"ב ב', א). וביאר המלבי"ם כי דוד לא החזיק מלכות בחזקה לא בתחילת דרכו כאשר משחו שמואל הנביא ולא אח"כ ברדוף שאול אחריו, אף עתה לא היה בדעתו לשוב ולבקש עטרה - וחשב אולי תגיע המלכות לבן שאול, ואולי לא הגיע הזמן שימלוך, ולא עשה דבר עד שנמלך בה', לכן שאל אם ישוב ולא יזוז מקום ישוב. ולא סמך על עצתו ושכלו, כי זה היה מעלת דוד נגד שאול שהשליך על ה' יהבו".

במאמרנו זה לא נכנס לכל ההשוואות בין שאול לדוד, ומדוע הועדף דוד על שאול²⁵, נציין רק כמה עובדות יסוד המלמדות אותנו על ההבדל המהותי שביניהם. אצל שאול הודיע הקב"ה לשמואל: "שמע בקולם והמלכת להם מלך... ובהמשך כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימין ומשחתו לנגיד על עמי ישראל, ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו" (שמו"א ט', טז ופרק י', א). כלומר המלך הראשון נמשח עפ"י בקשת ורצון העם ולכן המלך הוא "שלהם" ומלכותו תהא "שאולה" (תירתי משמע).

24. דף נג, ע"א. וכבר הזכרנו לעיל את הגמ' במגילה דף יא, ע"א שהיה דוד מקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה. וביאר המהרש"א בגמ' סנהדרין צט, ע"ב כי האדם נברא לעמל התורה. דהיינו שעומל ומלמדה לאחרים. והרמז לכך במילה לעמל = ראשי תיבות: לעמוד על מנת ללמד.

25. ע"כ ראה בספרו המקיף של הרב י' בכרך: "מה בין שאול לדוד".

הוא גם נמשח להיות נגיד ומצווה לעם ישראל בפח ובשמן אפרסמון - שאף הם סממנים של ארעיות. מאידך גיסא, במשיחת דוד למלך נצטווה הנביא שמואל: "מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך... ומשחת לי את אשר אמר אליך, ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אתו בקרב אחיו" וגו'. כאן גם השלים הנביא את יעודו ע"י אמו, חנה הנביאה, כאשר בהודאתה לה' על לידתו, פתחה שירתה: ב"רמה קרני בה" - וסיימה - "וירם קרן משיחו"²⁶.

דוד בראשית דרכו כמלך על כל ישראל נבחן אף הוא כקודמו (שאול) במלחמתו בפלישתים בגלגל. כאשר היה לחוץ מכל הכיוונים: (א) הפלישתים נאספו להלחם בישראל עם כל כוחם הצבאי האדיר. (ב) עם ישראל לעומתם ניגף ("נדחק ונלחץ" - מצודות) והתחבא. (ג) הנביא שמואל לא הגיע במשך כל שבעת ימי ההמתנה אליו. אזי המלך שאול לא עמד ב"תנאי לחץ" אלו "ועל העולה" וגו' (שמו"א י"ג, ה-ט).

אך דוד, לעומתו, במלחמתו הראשונה נגד פלישתים נצטווה לבוא עליהם ממול בכאים (שמו"ב ה', כג). הוא היה נתון באותו מצב בדיק. במדרש "שחר טוב" מסופר כאשר הפלישתים קרבו אל ישראל כדי ארבע אמות... וישראל דחקו במלך: מה אנו עומדים? אמר להם דוד: מצווה אני מן האלקים שלא לפשוט יד בהם עד שאראה ראשי האילנות מנונעים... (מעין הציווי של שמואל לשאול להמתין לו שבעה ימים...) וכשהעם החל דוחק בדוד... פקד עליהם: מוטב נמות זכאים, ואל נמות רשעים, אלא נתלה עינינו אל ה' כיוון שתלו עיניהם נענו האילנות ומיד פשטו ידיהם כמו שכתוב: "ויעש דוד כן כאשר צוהו ה' ויך את פלישתים".

אמר הקב"ה למלאכים: ראו מה בין שאול לדוד: שאול עומד ונשאל באורים ותומים כיוון שבאו עליו פלישתים מיד הניחם ואמר לכהן אסוף ידך (שמו"א י"ד, כ) ודוד עשה כמצווה עליו (מדרש שוח"ט קכ"ז).

המפרשים - ראשונים ואחרונים, עמדו כבר בשלב זה על ייחודו של דוד והעדפתו על פני קודמו בשל עמידתו האיתנה במקום שנכשל שאול. בהביאם את דברי הגמרא ביומא דף כב, ע"ב: "אמר רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סיעיה. שאול באחת ועלתה לו (לחובתו), דוד בשתיים ולא עלתה לו". ופרש"י (שם): "כמה סמוך ומוצטט ולין לריך לדאוג... מי שסבב"כ צעזעו...". וסיכם זאת המלבי"ם בקובעו: "כי דוד שמר מצוה ולא בטח על גבורתו כי ההשגחה דבקה עם האמונה והנס דבק עם הבוטח". (שמו"ב ה', כד).

26. שמו"א ט"ז, א', יג. וראה במסכת מגילה דף יד, ע"א כי הזכירה חנה בדווקא את קרני ולא פני לרמוז על מלכות בית דוד הנצחית, וכן סיים דוד את שירתו בסוף שמו"ב כ"ב. נ. "מגדיל ישועות... מלכו ועושה חסד למשיחו". ראה גם תהלים י"ח.

כאשר סיים דוד את סבב כיבושיו הראשון נאמר: "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו"²⁷. החליט דוד כי הגיעה השעה להעלות את ארון ה' מקרית יערים - ירושלימה, ומיד אח"כ לבנות את בית הבחירה, כפי שנתן לכך ביטוי - לכמיהותיו ומאווייו בתהלים קל"ב: "אם אתן שנת לעיני... עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב... זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה... שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי". ומאמירה לעשייה, הוא מיידע את נתן הנביא בתוכניותיו לגשת מיד לבנית ביהמ"ק, אלא שאז נמנע הדבר ממנו בדבר ה' אל נתן כי בנו הבא אחריו, הוא זה שיבנה את הבית לשם ה' "וכננתי את כסא ממלכתו עד עולם"²⁸.

דוד קיבל הבטחה זו בהודאה לה'. והבין כי משימתו הנה לדור הבא: להכין ממלכה שישכון בה שלום אמיתי: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב... על הצבא", ופרש"י (שם), כי דוד גרם ליואב להיות מצליח - על הצבא. לפי שעשה משפט וצדקה, שכספו בא בישרות, כך שהצדקה הייתה מושלמת בטהרתה. ועיי' שיואב עסק במלחמות לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט צדק. שכן היה המלך דוד הסמל של הספרא והסייפא. כדרשת חז"ל על הפסוק: "ישב בשבת תחכמוני... הוא עדינו העצני" - שהיה יושב בשבת הסנהדרין והיה אב בוני, בחכמה ובגבורה... וכשהיה עוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת. וכשהיה יוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת (שמו"ב כ"ג, ח, הובא ברש"י שם). ולכן קבעו גם חז"ל: "כי מלכי בית דוד דן ודין אותם. דכתיב: 'בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפטי'²⁹."

ד. מעשה דוד ובת שבע

עתה לאחר שסקרנו מעט מזעיר מאישיותו של המלך דוד, מצטיירת לנו דמות עילאית של: "מושל באדם - צדיק מושל יראת אלקים"³⁰, דהיינו אדם "המעלה" בעל שליטה עצמית מוחלטת שניהל את ממלכתו ביד רמה, וברמה מוסרית גבוהה ביותר. והי הצליח דרכו בכל מעשיו. כך שלא ניתן בשום פנים ואופן ללמוד

27. שמו"ב ז', א. ועפ"י הסדר שמנו חז"ל: "גי מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: א. למנות להם מלך. ב. למחות זרעו של עמלק. ג. לבנות בית הבחירה". סנהדרין כ, ע"ב הובא ברד"ק לשמו"א ח', ה.

28. שמו"ב ח'. וראה בדה"א כ"ב. הסבר העניין מדוע יבנה הבית דווקא ע"י בנו שלמה, כמו כן עשה דוד את כל ההכנות לבנין ביהמ"ק בהניחו את התשתית והיסודות לבית. כמו"כ מסר את תבנית המקדש על כל פרטיה לשלמה וכן את כל עבודת הקודש. (ראה הערה ז) וכן אומרים אנו בתפילה: "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד..." אעפ"י ששלמה בנו חנכו.

29. סנהדרין דף יט, ע"א; ירמיה כ"א, יב. וכן ביומא סט, ע"ב "ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד".

את פרשת דוד ובת שבע כפשוטה. שכן לא יתכן שאדם כליל המידות והמעלות איש אשכולות בכל המובנים יכשל בחטא אשת איש³¹. לכן נזקקים אנו לפירושי חז"ל המלווים פרשה עגומה זו בחייו של דוד. ממנה גייס יצא מחוזק בהקימו עולה של תשובה. ולימד בכך דרך לכל השבים בתשובה שלימה לא להתייאש: "אלמדה פשעים דרכיך וחטאים אליך ישובו" (תהלים נ"א).

בסנהדרין דף קז, ע"א דרש רבא כי "ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאה אליו במכאוב וכן תנא דבי ר' ישמעאל ראויה היתה לדוד... אלא שאכלה פגה. ועוד דרש שם רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לנסיון ונכשל... אמר: בחנני ה' ונסני וגוי (תהלים כ"ו). והודיע לו הקב"ה ע"כ שמנסהו ובכל זאת לא עמד בכך... אמר דוד לפני הקב"ה: 'רבש"ע מחול לי על אותו עוון שלא יאמרו הר שבכם צפור נדדתו'. דרש רבא מאי דכתיב: לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך. אמר דוד לפני הקב"ה: גלוי וידוע לפניך שאילו רציתי לכפות יצרי יכולתי לכופו, אלא אמרתי שלא יאמרו כי העבד נצחו לאדונו".

כלומר, למרות שדוד העמיד עצמו כאן בנסיון קשה ביותר הרי שיכל לעמוד בו. אולם הקריב כבודו לכבוד שמים: לכן גם חותמים בברכות ההפטרות ב"מגן דוד" (ולפי דברי הזוהר שהבאנו לעיל זכה אף להיות הרגל הרביעי במרכבה).

כמו כן זכה דוד שנמחל לו אותו עוון, אולם הקב"ה הודיע זאת רק אחר מותו בעת חנוכת ביהמ"ק, כאשר נפתחו שעריו בעת שהזכיר שלמה זכות אביו דוד: "ה' אלקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך" (דהי"ב, ו') - מיד נענה! ובאותה שעה נהפכו שונאי דוד כשולי הקדירה וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עוון.

במאמרנו זה לא באנו לנתח ולעסוק בהרחבה בעניין זה, שכן הדברים עתיקים וכבר נדונו לעומק בדברי חז"ל בתלמוד³² ובמפרשים - ראשונים ואחרונים. רציתי רק להעיר ולעורר רבים מהעוסקים בפרשה הנוהגים לצטט מדברי האברבנאל (בשמו"ב י"א, טו-יז ופרק י"ב, יג). הקובע בתחילת דבריו:

30. שמו"ב כ"ג, ב-ג. "רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני". ושואלת הגמ' בסוטה מח, ע"ב: "מאן נביאים ראשונים? אמר רב הונא: זה שמואל ודוד וכו'.

31. כדברי ר"ש בר נחמני בשבת נז, ע"א: "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה..." והסביר ע"ז הרה"ק מרוזין מדוע נקטה הגמ' לשון זו אינו **אלא** טועה. היצ"ל כל האומר דוד חטא - טועה! אלא מי שלומד - בשטחיות את פשוטם של הכתובים מקבל מושגים מוטעים על נעים זמירות ישראל, ולכן הוא אינו אלא טועה בגישתו זו.

32. שם בסנהדרין, בשבת דף ל, ע"ב, בכתובות דף ט, ע"א ובתוס' שם. ובקידושין דף מג, ע"א שהיה אוריה מורד במלכות. ודין מלך בשליחות לדבר עבירה.

"כי לא יסבול דעתו להקל בחטא דוד ולא אכחיש האמת הפשוט שהכתוב קוראו חוטא והוא הודה חטאו... אלא טוב לי שאומר: שחטא מאד והודה מאד ושב בתשובה גמורה וקבל ענשו ובה נתכפרו עוונותיו".

ואולם בהמשך דבריו (שם) שואל הוא: "מדוע לא צוה נתן הנביא שיעזוב דוד את בת שבע אחרי היותה אסורה לו. ובהיות שזנתה תחת בעלה בחייו הייתה א"כ אסורה לבועל?! אלא שכאמור בדברי חז"ל מיד שמת אוריה במלחמה נשארה אשתו מגורשת ממנו למפרע - משעה שנפרד ממנה ולזה היה כל מה שעשה דוד עמה בעילות **אישות ולא** בעילת זנות. שכן כבר לא הייתה אשת אוריה כשבא דוד עליה ולכן לא היה מהגנות שיאהב ה' יתברך את הילד שלמה אשר ילדה בת שבע (וקראו ידידיה) ולכן רצה ית' שיהא הדבר סתום וחתום ואיש לא ידע בכל אלה, לכבוד המלכות וכבוד השי"י... ורצה הבורא שלא ידע אדם אותו בלתי! אבל יחשבו הרואים שאוריה מת במלחמה כדרך כל הארץ. ודוד נשא אשתו בהיותה אלמנה בדרך הגון וראוי.

והוכיח אברבנאל דבריו מבני דוד: אבשלום ואדוניה שלא ידעו מכך דבר, ואף לא הזכירו דיבת אביהם במרדס בו. שכן היו מנצלים עובדת היות שלמה בן פגום - ואינו ראוי למלוך. ברצונם לתפוס את כס המלכות וכו'. הנה הערים הקב"ה **להסתיר** הדבר ולכן לא צוה שיעזוב דוד את בת שבע אבל הענישו כראוי³³ באופן **נסתר** - הסיבה מבני אדם, ואחרי קבלת ענשו לא נשאר עליו חטא משפט מות וע"ז אמר דוד (בתהלים ל"ב, א) "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה"³⁴.

הסיבה השנייה שמביא אברבנאל³⁵ הוא, שידיעת הבורא האבסולוטית מי הוא הראוי להיות בחיר ה', משיח אלקי יעקב. ומי היא הראויה (מבחינת מוכנותה בטבעה. מזגה ותכונותה להוליד בן למלכי ארץ). להיות "אמה של מלכות", "לכן ראתה החכמה העליונה להקים אמרתו ע"י בת שבע שיווליד ממנה דוד את שלמה בחיר ה', וה' אהבו... והנה לא עשה עדיין כל מעשה שיהיה ראוי להיות נאהב ממנו ית' כי אם להיות הדבר בגזירת החכמה העליונה שיהיה מולך על כל ישראל ויחכם מכל אדם" וגו'.

33. כנזכר בגמ' יומא דף כב, ע"ב על הפסוק: "ואת הכבשה ישלם ארבעתים" כי לקח בארבעה מבניו: הילד, אמנון, תמר, ואבשלום ויש מפרשים המונים את אדוניה במקום תמר.

34. וכן הובא שם הפסוק בתהלים נ"א, ה. "לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי", ר"ל אם תכפר בעד חטאתי - תצדק ותזכה בשפטך וכו'. כי אוריה כבר מת ובת שבע הייתה חפצה להנשא לדוד, עיי"ש.

35. כנזכר לעיל לגבי בחירת המלך. וכן הדגיש בדבריו כי אין להתפלא ע"כ למה נבחרה בת שבע מכל נשי דוד להיות אם המלך שלמה, כמו שלא ידענו למה נבחר דוד מכל בניו של ישי. נוכל גם להוסיף כי אין אנו מבינים כיצד נתגלגל הדבר שדווקא מתמר ויהודה נולדה שושלת המלכות. עיין גם בגמ' מגילה דף כה, ע"א גבי מעשה יהודה ותמר, דוד ואמנון אם מתרגמן - כדי לא לפרסם גנותן.

היוצא מדברי האברבנאל, שגם הוא נזקק בסופו של דבר לדברי המדרש כדי להסביר פרשה זו והוסיף לה נופך מקורי משלו בהדגישו כי כל המעשה היה נסתר ונעלם מבני אדם, כולל הקרובים ביותר אל דוד וכל זאת בגזירת ההשגחה העליונה להוביל מהלכים, שלנו אין השגה והבנה בהם...

רוב המפרשים ובראשם המלבי"ם שראו ג"כ את קביעתו הראשונה של האברבנאל הסתייגו מכך. וכתב המלבי"ם: "כי כשנודע לדוד שנתעברה בת שבע ממנו עשה מאמצים שיבוא אוריה לביתו. בכדי שיסבירו כולם שמאוריה נתעברה, ואף שעייז יתבטל למפרע הגט שנתן על תנאי שלא יחזור וימצא שהיתה אשת איש בזמן שבא עליה, היה מוכן לקבל על עצמו עוון אשת איש למפרע, כדי שלא יתגלה הדבר ברבים ויצמח מזה חילול ה' וגם מרד במלוכה, אך כיוון שלא בא אוריה לביתו לא התבטל הגט למפרע, שכן בסופו של דבר לא חזר לביתו... (ונתחייב מיתה כדין מורד במלכות). ונהרג במלחמה, נמצא שהיתה בת שבע מגורשת כשבא דוד עליה ועל זה אמרו חז"ל: מדוע בזית את דבר ה' וגו'. שביקש לעשות ולא עשה! כי לבסוף עלה בידו באופן המותר".

אלא שלפי גודל מעלתו ושלמותו של דוד כך התביעה ממנו גדולה, שכן הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. ובפרט אצל דוד מלך ישראל אשר ממנו יצאה כל שושלת מלכי בית דוד עד מלך המשיח. לכן לא כיסה עליו הכתוב ונכתבו הדברים לדורות ללמדנו "כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (עפ"י קהלת ז', כ). אולם גם כאן מוזקרת ועולה גדולתו של דוד כאשר בצמוד לתוכחת נתן אליו (במשל כבשת הרש) הודה מיד: "חטאתי לה'!"³⁶ לפסוק, ביאר כי דוד חפץ היה עוד לומר: עויתי פשעתי וכי כדין כל המתוודים, אך היודע מחשבות ידע שדוד אומר דבריו בחרטה מוחלטת ושלילה עד אשר המילה: "חטאתי" היה בה כדי להעביר חטאו, ולכן גם בא נתן בתוך דבריו ואמר לו: "וגם ה' העביר חטאתך".

והוסיף בעל "מוסר הנביאים" כי החטא מורה על שוגג והעוון על מזיד והפשע על מרד, ובחטא בת שבע דן הקב"ה את דוד על חילול ה' כנאי בפסוק הבא: "אפס כי נאץ נאצת את אויבי ה' בדבר הזה". והנה הצטדקות דוד במעשה אוריה הייתה: שדנו בתור מורד במלכות וכדי שדוד עצמו לא יתפס במרידה כזו במלכות שמים לכן הפסיקו נתן הנביא אחר אמירתו "חטאתי לה'".

בגמ' (מסכת ע"ז דף ה', ע"ב ומ"ק ט, ע"ב): "אמר ר"י בשם רשב"י: לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב (תהלים ק"ט, כא) 'ולבי חלל בקרב'י' אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה (שאם יחטא יחיד ויחשוב שלא תתקבל תשובתו יאמרו לו:

36. שמו"ב י"ב, יג וכן עמדו המפרשים כאן על ההבדלים בין הודאתו המיידית והנחרצת של דוד לבין התחמקותו של שאול בעת תוכחת שמואל אליו אחרי כשלונו במלחמת עמלק.

כלך אצל דוד שחטא והתקבלה תשובתו...) וזה שכתוב: 'נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם עלי' (שמו"ב כ"ג) - נאום דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה!"

גם אח"כ כאשר שילם את פסק דינו - בארבעה מבניו נבחין כי תמיד ראה דוד את עצמו כאחראי למה שקרה עם בניו. חוסר רצונו להעניש כראוי את אמנון בכור בניו, במרד אבשלום החזיר את ארון ה' ירושלימה³⁸ בחששו לכבוד שמים, אח"כ קיבל באהבה את קללתו הנמרצת של שמעי ומנע את חיסולו בידי אבישי באומרו: "אולי ירא ה' בעוני וגוי"³⁹. ופירש המלבי"ם: "יעיי שקיבל על עצמו את העונש שהנביא יעדו - שתקום הרעה מביתו, הרי שבזה כבר נרצה עונו וא"כ קללות שמעי הם יסורים נוספים על יעוד הנביא, ואולי יחשבו המה ליסורים של אהבה. כמו שנא' 'הנעלבים ואינם עולבים'".

כשיצא יואב עם שרי הצבא למגר את מרד אבשלום ציוה להם דוד: "לאט לי לנער לאבשלום"⁴⁰. וכשנהרג אבשלום הזכירו בשם: "בני" שמונה פעמים! כדי להעלותו משבעה מדורי גיהנום ופעם שמינית הביאו לגן עדן (שמו"ב י"ט, א. ברד"ק הובא מהגמ' בסוטה דף י', ע"ב) כשאדוניה בן חגית התנשא למלוך עוד בחי דוד הדגיש הכתוב: "ולא עצבו אביו מימיו לאמור מדוע ככה עשית...". (מלכים א', א', ה-ו). שכן זאת הייתה כאמור דרכו של דוד המלך להעביר על מידותיו ולסלוח לכל אלו שהרעו לו. ומאידך, לא שכח לגמול חסד עם אלה שהטיבו עמו. כאשר הזכרנו כי מפיבושת בן יהונתן - אוהבו היה מאוכלי שולחנו הרי בצוואתו (האחרונה) לשלמה בנו המולך תחתיו הוא לא שוכח להזכירו: "ולבני ברזילי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך"⁴¹.

חז"ל (במסכת סוכה דף נב, ע"ב) בקבעם את "שבעת הרועים" מנהיגי הדורות סדרום כך: אדם, שת, ומתושלח מימין, דוד **באמצע**, אברהם, יעקב ומשה משמאל. ופירש המהרש"א שם, כי הרועים הללו היו גם רועים בפועל

37. במסכת ביב דף יז, ע"א הובא כי דוד לא שלט בו יצה"ר. ובברכות ט, ע"א הי"ה שהרגו דוד ליצה"ר בלבבו.

38. שמו"ב ט"ז. דוד למד את מוסר ההשכל מתקופת עלי הכהן כאשר בניי לא נהגו כשורה ונענשו ע"כ. ראה באברבנאל לשמו"א, פרק ד. ושמו"ב ט"ז.

39. שם פסוקים יא-יב. "הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי ואף כי עתה בן הימיני הניחו לו ויקלל, כי אמר לו ה"י וגוי. וראה בהרחבה ע"כ בספרי "דמויות בתנ"ך" חלק א' עמ' 158 בפרק המתאר את גדולתו ושאר רוחו הנדיר של דוד. שם נמצא גם הסבר מדוע ציוה דוד לשלמה "לסגור חשבון" עם אותו שמעי למרות שבתחילה סלח לו פעמיים: ביום קללתו וביום שוב דוד למלכותו. כאן גם המקום להעיר לכל אלו הרואים במרד אבשלום את הדחת דוד ממלכותו - כתוצאה של פרשת בת שבע. כי אין לכך כל אחיזה במציאות התנ"כית. שכן לא מצאנו אף פעם אדם שהודח מתפקידו וחזר אליו מבלי ששום דבר מהותי השתנה בסבת ההדחה.

ותפקידם להיות מנהיגי הדורות. ודוד באמצע כשם שהשמש באמצע ומצדדיה שבעת כוכב הלכת. ובמלכות בית דוד נא: "כשמש ינון שמו" וגו', שכן דוד הוא העיקר בין המנהיגים הללו.

יש מהאחרונים שמצאו מקבילות בין תיאורו של **הדוד** בשיר השירים (פרק ה', י-יז) לבין תארו ותכונותיו של אבי שלמה: דוד המלך (שכנראה שימשו כרקע והשראה לאליגוריה שבשירה"ר).

דודי צח ואדום – "והוא אדמוני"

דגול מרבבה – "ודוד ברבבותיו"

ראשו כתם פז – "ויקח את עטרת מלכם... ומשקלה ככר זהב ותהי על ראש דוד" עינו כיונים – "עם יפה עינים".

מראהו כלבנון בחור כארזים – "טוב ראי... ואיש תארי".

שפתותיו שושנים – חכו ממתקים – "יודע נגן – ונעים זמירות ישראל".

וכלו מחמדים – "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל והי עמו".

זה דודי וזה רעי – "ונתנה לרעך הטוב ממך".

בנות ירושלים – "ותצאנה הנשים המשחקות... וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד.

ולכן הוא נשאר בתודעת העם: כדוד מלך ישראל חי וקיים!

40. שם פרק י"ח, ה. ופירשו רש"י והרד"ק כי ינהגו עמו בנחת ויתמלו עליו. ורלב"ג ציין כי דוד חשב שעוון בת שבע סבב אליו כל זאת, ואבשלום היה כלי הביצוע ביד ההשגחה לכן השתדל בהצלחה.

41. מלכים א' ב', ז. ובעלי המוסר למדו מפסוק זה כי כל מעשה טוב בעוה"ז ישולם שכרו לאין ערוך בעוה"ב. כמו כן אפשר לציין כי גם מלכי או"ה כגון: אכיש מלך גת, שהיה לדוד "אכסניה בשעת הדחק" או נחש מלך בני עמון שהציל את אחד מאחיו של דוד זכו להכרת הטוב והחסד מצד דוד. ראה במד"ר יד.